

NAPSZÁMBÉR (1983)

Zsófi asszony a kerítése végéből kiabál a távolodó kucsmás ember után: – Aztán jöjjön ám, mindenképpen jöjjön! – Távián úr jön is másnap reggel, nem köszön be a házba, csak nekilát, metszi a gyümölcsfákat. Nem fiatalember már, nehezen mászik a létrára föl-le, de megígérte, elvégzi. Ebédet nem kér, inkább másnap is eljön, délelőtt az almafákat is befejezi. Az ebédidő, a közös ebéd: veszélyes. Ha Zsófi asszony elkezd tekerni a mondókáját, újabb munkára várja el, amit Távián úr anélkül ígér meg, hogy észrevenné. Aztán újra tarthatja a szavát. Két délelőtt, az kétszáznegyven forint. Vesz konzerveket, meg akkor most vesz egy pakli új kártyát, mert a régi már szétmállott. Sötétedésig minden este azt rakosgatja, ez a szórakozása. Egyedül él egy több helyen megroskadt tanyában, kisnyugdijas öreglegény. Távián úrnak 1980-ban megműtötték a szemét. Amióta levették róla a hályogot, motoros szemüveget visel. Így nem éri se fény, se szél. Szemellenzőjével a gyümölcsösfákon olyannak látszik, mint egy szabadságos idejét töltő, kedvtelésének hódoló pilóta.

*

Manapság mindenki panaszkodik, aki mezőgazdasági munkára napszámot keres, mert nem talál. Aki teheti, nem parasztmunkát végez napszámban. Könnyebben és többet lehet keresni másutt. Aki mezőgazdasági napszámos, beismeri a világ előtt, hogy másra képtelen. Zsófi asszony állítja, hogy ahány napszámossal neki dolga volt, annak mind vagy egygyel több vagy egygyel kevesebb volt a kereke. De rendben nem volt egyik se.

Itt van például Távián úr. Alig él meg a nyugdíjából, mégis úgy kell neki rimánkodni, jöjjön dolgozni. S mást az égne se vállal a fametszésen kívül. De bizony isten – véli Zsófi asszony – még ez a legeszebb. Négy évvel ezelőtt még megnősíteni is tudta volna. Kár, hogy Távián úr nem akart kötélnek állni. Ezt leszámítva Távián úr a legkevésbé habókos. Bár a háza olyan, hogy jobb nem rányitni, nehogy épp ak-

kor dőljön össze, de hát miért lenne neki, akár egy rendesebb háza, akár benne egy valamire való fekhelye, ha sose gyújtott magának? S miért kéne Távián úrra az ajtaját rányitni, ha úgysis belátni hozzá az ablakon, ott rakja a kártyát az ágya simábbik felére, s ha úgysis be lehet hozzá kiabálni az ablakon át, mert hogy az szimpla ablak.

*

A tanyavilágban, mert az öregek maradtak meg a tanyákon, nehéz segítség nélkül boldogulni. Akkor is, ha már csak maguk kell ellátni, fenntartani, akkor is, ha falusi, netán városi gyerekeik, unokáig mögött tartanak még fenn a hátvéd, pénzforrás szerepüket. Sőt. Az egyedül maradt, életüket szegényen, az utolsó napig csendesen pörgető öregek még jobban beletörődnek, ha nincs segítség, mint azok a tanyasiak, akik életükkel és napjaikkal gyerekeiknek akarják megadni a megadhatót.

A kun tanyavilágban élet és energia bravúros gazdája Zsófi asszony. Azt megelőző évben, hogy faluban élő unokái megkezdtek volna az iskolát, elvesztette a férjét. Ezután még több lesz mindenképpen, mondta legközelebbi szomszédjának, s olyan asszony módjára, mint akit a férje csak korlátozott, Zsófia asszony magának mértéket teremtve az éjszakákat és nappalokat egybemosta. Olyan rohanásba kezdett, hogy őt, akit azért korábban fel lehetett volna más tanyákon, kicsit trécselve a többi asszonnal, most senki nem találhatta, csak otthon. Más tanyákon csak akkor lehetett látni, ha vészhelyzetben segítségért loholt át.

Ha elkapott valakit, nem eresztette, amíg a kerítését pár méterrel kijebb nem tette, lucernását meg nem bővítette. Arra, mit tesz Isten, épp akkor készült. Bárkit látott meg, rögtön tudta, mire használható, s rögtön kész volt benne a haditerv. Ezért volt elkerülhetetlen, hogy Zsófi asszony, ha akart valakit, meg ne dolgoztassa. És akkor ráadásul még úgy, hogy a nála dolgozó azt tapasztalta, végül Zsófi

asszony tesz neki szívességet. Az egyiknek a lányát eskette meg, mielőtt gyereke született volna, csak úgy a lakásán, mert elhívta a papot, a másiknak egy járókát kerített elő a padlásról, amikor épp nem lehetett kapni. Zsófi asszony előteremtett, megoldott, tanácsot adott, konzultált. Ha férfi, kétség nem fér hozzá, hogy téeszeket ment ki zátonyra futott helyzetükből. Így viszont maga vezetett, maga dolgozott, s leköteztetteivel hetekre, néha hónapokra is megoldottnak tekinthette sok emberre méretezett elképzeléseit. Lekötelezettekről ugyanúgy folyamatosan gondoskodott, mint az épp mindig kézre eső feladatról.

*

Nyáron hozták neki a hírt a lányáék, aranybánya a csirkenevelés. Néhány hétig kell őket tartani tápon, fényben, ideszállítják őket, elviszik a felnevelteket, fuvarozzák nekik a tápot, csak gondozni kell őket. Zsófi asszony lányának a szomszédja már kipróbálta, csak az első hét nehéz, amíg fűteni kell nekik, s hiába van nyár, éjszaka is mellettük kell lenni, tenni a tűzre. De hát a szomszédban még a fiatalasszony is meg tudta oldani már az első hetet is. A házaspár négyezer csirkével hat hét alatt harmincezer forintot keresett. Zsófi asszonyt fölcsigázta a nagy lehetőség. A disznókat, a teheneket, a takarmányt, a konyhakertet mindig megcsinálta még valahogy. A disznókat most majd kiteszi a nyári ólba, a helyüket átalakítja, jöhetnek a csirkék.

*

Zsófi asszony ez utóbbi télen annyi disznót, malacot tartott, hogy érdemes volt felfogadnia napszámba a barackoson túl lakó fiatal embert, etessen, trágyázzon. Annak, amióta itt él, első esetben volt télen munkája. Zsófi asszony a boltba ment vásárolni, épp indította volna hazafelé a lovat, amikor a szomszédos kocsmából kijövet meglátta a napszámost. Tóni, fiam, mondta neki, s az majdnem kiejtette a kezéből a sőrösüveget. Jöjjön át hozzám holnap. Másnap a tanya sarkaiba kikötött kutyák, amiket Zsófi asszony azért tart, nehogy rossz szándékú ember lepje meg, nagy csaholást rendeztek. De nem Tóni érkezéte, mert őt már ismerték, hanem a biciklijé elé kötött kutya miatt. Szörnyen acsarkodtak. Pedig Tóni az ő kedvükért se hagyta otthon, ha már egyszer újabban kitalálta, hogy befogja és azzal húztatja magát. Így lakat se kell a biciklijére, még a kocsmá előtt se.

Zsófi asszony azt mondta, Tóni fejében sűrű a nyomás. S hogy ezt legfőképp két tény igazolja. Először is, elhinné, hogy az ő biciklijé kéne valakinek, az a roncs. Másodszor pedig, hogy Tóni délután négy órától, amikor már épp józannak se mondható, elkezdi a lábát a nyakába rakosgatni, a cirkuszos számát mutogatja, mert cirkuszos volt valamikor, s ő hiába mondja neki, már ismeri, már ismeri, ne csinálja, csak csinálja ezeregyedszer is. Ez a Tóni gyerek harmincnégy éves, de ezt ő mondja, mert se papírja, se egy váltás ruhája nem volt, amikor ide került. Úgyhogy bármit mondhat. Ősszel talán igaz, hogy

harminc év körülinek néz ki. Még tán kevesebbnek is látszik, mert akkor kihízik a tanyákon. De nem úgy a tél végén. Tavaszra összeesik a teste, szakálla nő. Télen csak akkor eszik összegyűjtött készletéből, ha felbred. Télen téli álmot alszik. Tavasszal így aztán nem lehetne azt mondani rá, hogy fiatal ember. Azt se, hogy öreg, mert hogy ettől a téli álomtól tavasszal legfontosabb az embert megtalálni benne, nem a korát megállapítani.

Tóni a barackos mögött, egy kunyhóban él, a sajátjában. Nincs tíz éve, amikor az erdész segített neki ezt a hajlékot építeni. Azzal, hogy majd visszadolgozza neki. Azóta, ha hívja az erdész, Tóni megy és neki dolgozik. Ez volt az egyezségük. Ha a tanya világban egyáltalán lehet szomszédról beszélni, Tóni szomszédjában egy öreg házaspár él. Szép tanyában, nagy gazdasággal, lóval, tehennel, birkákkal, disznóval, senki meg nem mondaná róluk, hogy ketten elboldogulnak ekkora gazdasággal. Pedig csak Tóni segít nekik néhanap, ha más, nagyobb segítség épp engedi. Az öregasszony minden tavasszal lemeszeli a házakat, aztán az épületek között elnéz a határtalanba, úgy mondja: – Végignézek rajtuk, így meszelés után, s azt hiszem, hogy sose halok meg. Tóni erre a beszédre, mintha csak az örökkévalóság elől menekülne, biciklijé elé köti farkaskutyáját, s meg se áll a kocsmáig.

*

Zsófia asszony Tónit megkaparintotta, s ugyan csak így, de elmondhatta magáról, hogy nem fogtak ki rajta a csirkék. Amikor a disznóólakból átalakított helyükön megkopaszodtak, elhullatták fehér tollukat, s fulladás veszélyeztette őket, ventilátorokat szereltek be a falba, úgy próbáltak segíteni rajtuk. Ám Zsófi asszony csirkéi között nem volt első osztályú, a szabályos időhöz képest egy hetet rá is kellett húzni, hogy súlyuk elérje a kívánt alsó határt, de végül elvitték őket. Kevesebb lett volna az elhullott csirke, ha a kókadózó állatokat Zsófi asszony időben levágja, de mit kezdett volna velük, ha egyszer ők nem esznek tápos csirkét. Legfeljebb Tóninak adhatott volna, az annyit iszik, sose tudja mit eszik, de hátha kitudódna, s Tóni fontosabb a tanyán, semhogy ilyen manőver miatt elveszítse. Tóni nélkül sehogy nem menne Zsófi asszony csirkevállalkozása. Nélküle főképp, bele se vágatott volna. Csak vele tehette meg, hogy úgy használja, úgy fizesse, a csirke bármennyit hozzon is, mindenképp megérje. Tónit ezért Zsófi asszony magához kötötte. A „Tóni fiammal” elcsalta magához, azzal az állapottal viszont, amit alkohol idézhet elő az emberben, s a lehetőséggel, hogy Tóni náluk folytonosan részeg lehet, megfogta magának. A többi tanyával, ahova Tóni most csak őmiatta nem jár, majd csak elszámol, van benne annyi fufang, hogy elrendezze a helyzetét.

Ha valóban betartanak a tanyákon az íratlan szabályt, hogy a napszámos órábére, ha náluk eszik, huszonöt forint, harminc, ha nem, s nem volna más, csak ez az ellenszolgáltatás, Tóni is többet dolgozna

a barackos menti szomszéd tanyában, s kevesebbet Zsófi asszonynál. De ez nem így van. Tónit Zsófi asszonynál családtagoknak kijáró zsíros, meleg étel várja, erre már reggeltől tud inni. Aztán szintén Zsófi asszonynak köszönhetően vannak napok, amikor tizenhat órát is végig bír dolgozni. Mert Zsófi asszonynál valóságosan áll az idő. Az asszony jó megfigyelő, jó emberismerő, neki mások élete nem arra kell, hogy elpletykálja, hanem hogy leszűrje belőle a tapasztalatokat és felhasználja. Zsófi asszony szerint van egy küszöb, amelyiken az ember még dolgozni tud, inni pedig még akar. Ezen kell tartani. Így aztán akár legyen egy napszámos megbízhatatlan, legyen minden erkölcs híján, ő számíthat rá. Hozzá előbb-utóbb el fognak menni. Viszi őket Zsófi asszonyhoz a szomjuk. Neki azért lesz napszámosa.

*

Zsófi asszony mindent összevetve elég keveset költ Tónira. Egyszer a balgatag fiú, még féljózanul rákérdezett a bérére, de akkor az asszony a következőket mondta neki: – Maga azzal sose törődjön, Tóni fiam, mert csak rosszul jár. Nézze meg a vonalas füzetet. a szekrényfiókban, ott van a maga elszámolása. Ma, meg már tegnap is, amit eddig ivott, az már

hitelben van. Úgyhogy jó, ha rögtön nekiáll. Higgyen maga nekem Tóni, akkor jár a legjobban.

Zsófi asszony ugyanezeket a mondatokat mondta el, már negyvenhét évvel ezelőtt is, mégpedig az azóta náluk megöregedett cselédnek. Zellér József korábban maga is tanyásgazda volt, de a tanyai rémtörténetek szerint a házát elitta, a feleségét agyonütötte, s mikor a börtönből kikerült, Zsófi asszony fogadta be. Még jó, hogy rá tudta beszélni a férjét, ki tudja, mi történt volna különben Zellér Józseffel. Így mindenesetre szép kort ért meg, hetvenkét évet, s nem élt hiába, mert Zsófi asszony keze alatt végigdolgozta az életét. Arról Zellér nem tehet, s Zsófi asszony tehetsége se volt elég rá, hogy a cselédsor Zellérből, mint mindenikből, öreg korára ne használhatatlan embert csináljon. Cseléd volt, hát őrá mindig csak ellenőrizhető munkát bíztak. Most, ha a tehénnel kellene kiballagnia, hogy kipányvázza, elmegy vele a fele útig, épp hogy beleüti a vasat a földbe. Ki tudná ellenőrizni azt, honnan húzta ki a tehén, ha már egyszer elkóborolt. Nem tehetetlen szőlő az, amin meglátszik, meddig kapálták meg. Azzal meg Zellér, hogy hova lesz a tehén, s mit eszik le, igazán nem törődik. Mit törődjön vele, amikor nem az övé? Sem a tehén, sem amit megeszik. Ő így is, úgy is meg-

kapja a kosztján kívül a doboz Munkását. Minden reggel odaáll a konyhaajtó elé, se azt nem mondja a gazdasszonynak, hogy bű, se azt, hogy bá. Zsófi asszony odaadja neki a pakli cigarettát, s közben könnyű halált kíván neki, mert ezt tartja a legszentebb kívánságnak az utóbbi években, Zellér pedig eltűnik, még mielőtt valami feladatot kapna. Elbandukol más tanyákra, kerítések tövében üldögél, hátha valahová behívják, kap inni, ne adj' isten, hellyel kínálják.

Vannak tanyák, ahol többször bent volt már a konyhában, mint Zsófi asszonyében. Csaknem fél évszázaddal ezelőtt volt, hogy kialakult a rend. Pléhedényébe a maradékot ugyanúgy kiviszik neki, mint a kutyaéknak. Szálláshelye pedig a tehénistálló. Ott nem is volt útjában soha senkinek, most először csak, a vállalkozásnak. A kétezer darab csirkéből, négyhetes korukban, mert a disznóolat kinőtték, legalább négy százalék a tehénistállóba kellett volna átköltöztetni. Hogyan? Zsófi asszony gondolt egyet, kinézett, s szerencsére épp jó idő volt. Erre a teheneket kihajtatta a nyitott, nyári helyükre kérődni. Zellér priccse pedig a tehénistállóból kikerülhetett a szabad ég alá. Az öregember fonnyad még egy kicsit, borzasodik, ő sem élhet a végtelenségig. Itt a végtiszességet is megadják majd neki. Nem kell arra sokat várni, könnyen elmegy majd Zellér József. Most tavaszon el lehetett tekinteni már a fűrösztésétől is. Minek kínozni szegény öreget?

A fűrösztés aktuusa minden tavaszon: Tóni lemezteleníti a vénséget és vödör vizekkel leöntözi. Lecsutakolja, az jajveszékel, menekülne, de Tóni úgyse ereszti. A nagy csujgatásra megérkeznek a tanyasi gyerekek. Itt a tavaszi ingyencirkusz, fűrösztik a madárijesztőt. Akkor még Zelléren, a hosszú gatyájában, egészen addig lehet jól mulatni, amíg a felső ruhája meg nem szárad.

Ha az idén már nincs fűrösztés, Zellér nem tavaszodik ki. Akkor elmegy már a télen.

*

Tóni szomszédjában az öregember agyvérzést kapott. A kórház huszonöt kilométer, az asszony hagyta, hogy Tóni befogjon, s vigye az urát. Tóni már rég vágyott rá, hogy egyszer lovat hajtson, de ki bízta volna rá? Most úgy vágathatott a kórházig, hogy a gutaütött ember, ha elérte a karját, megrángatta: ez elpusztítja a lovait, már habosak! Tóni segíteni nem tudott az egyedül maradt asszonynak. Most nagyvállalkozásba kezdtek, Zsófi asszonynál építik a tízezer beton csirkeólat, ő lesz a főcsirkész, havi tízezer forintért. Most majd sikerül, száguldott a biciklijén Tóni, most majd sikerül. Ezt mondogatta magában, s azért száguldozott, nehogy belásson a szomszédjában az öregasszonyhoz, amikor az éppen megszakadni készül.

Most majd sikerül. Tóninak akkor nem sikerült, amikor a nevelőintézetből azzal vitte el a cirkuszigazgató, hogy ő lesz a gumiember, a világszám. Akkor nem sikerült. Pedig – azt mondja – a comb-

ját is megműtötték, hogy a lábát a nyakába tudja kulcsolni. Hiába. Siker helyett esténként a cirkuszos kocsi alatt csinált vackot magának alvásra, délutánonként pedig a liliputi lányt kísérte a kocsmába, hogy közönséget verbuváljanak. A liliputi lány, ha fizettek neki, neki is adott, de ha csúfolták, beleharapott Tóni ujjába. Egyszer csaknem leharapta. Csoda-e, hogy Tóni akkor az egyik faluban összezsúrta a levet egy lánnyal, s csoda-e ha a cirkuszigazgató szívesen megszabadult tőle, visszavitte a faluba és megnősítette. Három évet töltött ott Tóni, s férjként, már két gyerek apjaként, egyre csak a cirkusz után sóvárgott, mígnem a szegénység és a vele járó kötelmek börtönéből szabadulva egy évet csavargott az országban. Tóni ugyanúgy szokott el a családjától, mint az apja. Most az ő gyerekei nőnek ugyanúgy, nevelőotthonban.

Tóni azt mondja, most majd sikerül, Zsófi asszony veje terveket hozott, s beállt egy mester mellé beszerzőnek. Egy autónyi havert hozott a faluból munkaidő után, naponta, épült is az ól. Az öreg Zellér leült az udvari klozet tövébe, onnan jó kilátása nyílt, s abban biztos volt, a vévét nem bontják le. Figyelte hát, hogy épül, mint épül. Amikor ebből a távolságból nem jól látott valamit, odament, megnézte közlőrl is. Ha akadéban volt, félretették, súlya miatt egyre kevésbé esett nehezebbé bárkinek. A csűr bontására, ami útjába esett a betonháznak, Távián úr is átjött. Mintha csak tavasz volna, s a fákat jött volna metszeni, se a házba nem köszönt be, se a bontókat nem zavarta meg vad döngetésükben. Végignézte a munkát, közben kétszer megtörölte zsebkendőjével a szemüvegét, aztán ahogy jött, úgy el is ment. Még egyszer megnézte volna az épületet, amikor az a hír járta, elkészült, de Tóni szabályosan nekiment a biciklivel. Zsófi asszony veje ekkor adta ki ugyanis Tóni útját, ilyen megbízhatatlan, részeg emberre nem lehet nem hogy tízezer csirkét rábízni, de még egy üres betonólat se.

Tóni másnap hiába próbált szerencsét más tanyákon, sehol nem kellett napszámos. A kocsmá előtt lézengett, amikor egy autó állt meg, s két férfi Somogyból őt szólította, nem tud-e valakit, aki birák mellett pásztorkodást vállalna. Azonnal munkába kéne lépni, havi hatezerért. Tóni átszólt a szomszédjának, elmegy.

Zsófi asszony másnap azt mondta, visszajön a Tóni, vissza is jött. Azt mondta előbb-utóbb megint nála fog dolgozni, ez a jóslata is bevált. Egyik reggel a csirkékhez menet meglátta Zellért az udvaron, a nagydolgot végezte a kút mellett. No, ez az öreg megháborodott! Délután elszállította a mentővel, három hét múlva el is temette.

Egyik este a szél nagy irigységet keltve végighorodta a tanyákon a tízezer csirke szagát. Zsófi asszony akkor reggel hallotta a rádióban, erősen szűkül a magyar csirkeexport. A külpiacon most inkább a libát veszik.